

Det levende ords betydning for den nationale sammenhængskraft og Danmarks behov for genindførelsen af *hertesproget*.

På Grundtvigs 230 års fødselsdag, den 8. september 2013, var jeg blandt de forventningsfulde tilhørere, som skulle overvære præmiereren på denne sæsons Mands Minde-foredrag med forfatteren, journalisten og tidligere chefredaktør på Information, Ejvind Larsen. Foredraget var inspirerende og oplivende, og man gik derfra med forøget styrke og livslyst.

Traditionen med disse foredrag blev taget op igen i 2004, hvor Ebbe Kløvedal Reich var den første i en stadig voksende række af kulturpersonligheder og politikere, der med et personligt udgangspunkt har fortalt danmarkshistorie. De oprindelige Mands Minde-foredrag påbegyndte Grundtvig i eftersommeren 1838 på Borchs Kollegium i Store Kannikestræde, og det var hensigten at praktisere "det levende ord" i et andet forum end i en kirkelig sammenhæng.

Grundtvigs foredrag tog udgangspunkt i de sidste 50 års danmarkshistorie, med afsæt i stavnsbåndets ophævelse i 1788, og det var i modsætning til hvad Grundtvig tidligere har beskæftiget sig med hans egen tids historie, som var omdrejningspunktet. Historien havde altid optaget ham, og han havde indtil da behandlet den med stor indsigt og lærdom grundet en enorm belæsthed, men nu var tiden inde til at fremlægge sin egen tids historie via egne erindringer og indtryk. Den pædagogiske form er som sagt "det levende ord" og ydermere "den levende venlige vekselvirkning" og målet er opildnelse.

En begrebsdefinition af "det levende ord" kan afstedkomme en lang diskussion og danne udgangspunkt for en helt selvstændigt større skriftligt fremstilling, som denne lille skrivelser omfang ikke tillader. Jeg vil alligevel prøve, om end i ringe form, at afklare emnet. Føromtalt Ebbe Kløvedal Reich beskriver det i sangen: *Danskerne findes i mange modeller*, i strofe 6, hvor der står: "Levende er kun de ord, der fortæller om fællesskabet, hvor alle er med".

Ligeledes beskriver cand.-theol. og tidligere lektor på Frederiksberg Seminarium, Steffen Støvring, at det levende ord og Grundtvigs hensigt med formen i bogen: *Lidenskab for liv*. Han anskueliggør, at det var Grundtvigs tankegang, at denne form skulle anvendes i enhver skoleundervisning og enhver folkeoplysning. Det indebar en åndfuld taler, en åndfuld lærer, dvs. en, der selv er bevæget af ånd. Grebet, engageret og ikke en død docent eller gold indpisker. "Den levende vekselvirkning" skulle så ydermere afstedkomme en levende samtale mellem taler/lærer og tilhører/elever/studerende og mellem disse indbyrdes.

En tredje ting skulle så føjes til, nemlig fællessangen. En af de forsamlede foreslår entusiastisk, at man skal synge Grundtvigs sang til den danske søofficer Peter Willemoes: *Kommer hid, I piger små*, da foredragsrækken er nået frem til at omtale hans dramatiske rolle i Danmarkshistorien. Opfordringen følges begejstret og efterfølgende, da mødet er afsluttet, synges der arm i arm ned gennem Store Kannikestræde. "Den aften fødtes den danske folkehøjskole", sagde man senere.

Men det var Grundtvigs kongstanke, at denne samværsform og frie og opmuntrende pædagogiske principper, skulle udbredes til også at omfatte den obligatoriske folkeskole, når det kunne ske, men ikke mindst i de frie børneskoler, som snart skød frem overalt. Disse skoler skulle være fri af al terperi og ikke målrettet føre frem mod en eksamen. Skolens opgave er ikke af instrumentelt karakter og et forstudie kun tilrettelagt for arbejdslivet, men mod menneskelivet. Skolen for livet! Derfor kan Testrup Højskoles forstander, Jørgen Carlsen, også med rette byde et hvert nyt højskolehold velkommen med ordene: "Tillykke, I har allerede bestået". Det betyder ikke, at der ikke er noget som skal klares i løbet af højskoleforløb, endsige efterskoleophold og friskole tid, men netop en påbegyndelse, og i øvrigt, aldrig fuld afsluttet, klaring af den enkeltes liv, i fællesskab med andre, med henblik på at klare de udfordringer som tilværelsen/menneskelivet kræver.

Grundtvigs tanke var, at den jævne almue skulle oplyses og oplives, og få viden, livsmod og selvstændig virkestrang. Det var et radikalt opgør med den elitære skole og det elitære samfund. Grundtvig så ikke børnene som døde brikker, der så at sige skal tilsnittes med netop terperi efter "døde skolemestres" målestok. De er i hans optik mere værd, og deres fantasi og følelse og livslyst

skal næres, ikke kvæles. Dette skal ske gennem samtale og fortælling. Og her er vi så tilbage ved mit udgangspunktet omhandlende Mands Minde-foredraget og min berigelse af at høre dette. Mange andre foredrag i de grundtvigske kredse, har betydet meget for mig, og især, når der er et glædeligt efterspil i form af en eller flere opfølgende samtaler med foredragsholderne.

Man kan dermed konkludere, at gennem disse mundtlige foredrag og via det levende ord, og de efterfølgende samtaler, er der opstået den vekselvirkning, som var Grundtvig så magtpåliggende og en af grundpillerne i hans pædagogiske form. De har givet en kraft og lyst til at *træde i ædle fædres spor*, og en tro på at man som enkelt individ, i samklang med andre, kan magte den opgave det er, at viderefører det samfund, som er blevet os overdraget.

De selvsamme fornemmelser, skulle meget gerne opstå i børnene, når de møder de mundtlige fortællinger i skolen. Cand.mag. i dansk og teatervidenskab Bennyé D. Austring skriver i artiklen: *Fortælling hjælper børn på plads i verden*. Der er fem almindeligt udbredte begrundelser for det at beskæftige sig med æstetiske udtryksformer, herunder mundtlig fortælling. I nærværende sammenhæng er den dannelsesmæssige begrundelse interessant. Den formuleres som "*kendskab til og beskæftigelse med kunstneriske og formsproglige udtryksformer som danner barnet i samspillet med den omgivende kultur, hvorved der skabes sammenhængskraft i samfundet. Aktiviteterne gør gradvist deltagerne til en del af de traditioner, normer og værdier, der hersker i institutionen og i landet. Den styrker barnets kulturelle identitet og giver det mulighed for selv at tilegne sig disse udtryksformer og derved udvide dets udtryksmuligheder.*"

Det stigende behov for disse fortællinger opstår også på den baggrund, at der måske i Danmark eksisterer en angst for opdragelse? Det mener i hvert fald Lektor Claus Holm, Institut for Uddannelse og Pædagogik (DPU), Aarhus Universitet i bogen: *Angsten for opdragelse*. Opdragelse bliver ofte anset for at være et reaktionært begreb, da voksne skam ikke skal opdrage. I stedet er ambitionen, at forældre fører ligeværdige samtaler med deres kompetente børn. Denne ligeværdighedsideologi bunder formentlig i reformpædagogikkens succes med at udviske forskellen mellem ældre og unge, mellem forældre og børn og mellem lærere og elever. Opdragelsen er blevet demokratiseret i hjemmet, daginstitutionen og skolen, hvor alle skal være med og på lige fod med andre.

Men ifølge bogen er der en bagside. Ved at man siden efterkrigstiden har set en fjende i voksnes autoritetesudfoldelse, er der opstået et opdragelsessvigt, som også er et samfunds- og verdenssvigt. En anden mere individuel konsekvens er, at børn bliver fastholdt i en umodenhed, når de ikke bliver mødt af voksne med en opdragelsesvilje, der bidrager til, at de vokser ud af umodenheden.

Det lyder umiddelbart barskt, men sandheden er, at har man ikke voksne, som via livserfaring, kan guide den opvoksende generation til bl.a. at tage del i samfundsudviklingen, ja så har man både et problem med sammenhængskraften i og ejerskabet til nationalstaten og ligeledes med fællesskabsfølelsen med andre lande.

Voksne har både en rolle som forbillede og som virkelighedsbekræfter. Dette indebærer, at de udstråler, at livet og verden er værd at leve i. Også når det er deres børns tur til at tage ansvaret for den. Og er verden ikke det, er det en del af et voksenansvar at engagere sig i verdens problemer. For at ændre tingenes tilstand og for at ændre sig selv og andre. Det skulle jo nødig komme dertil, at flertallet er af samme holdning som den 86-årige kvinde, som bogens forfatter citerer: "Jeg er glad for, at jeg var ung, dengang jeg var ung. Jeg er glad for, at jeg har levet i den tid, jeg har, og jeg kan ikke sige, at jeg misunder nutidens unge, når man tænker på den verden, de skal overtage." På den måde bliver verden ikke værd at overtage, og hvad værre er, vi giver dermed ikke børnene de *redskaber* med i bagagen, som de skal bruge for at magte livet og tilværelsen.

Vi skal med en tidligere efterskoleforstanders ord *vide børnene, hvad der er værd at elske*. Det kan meget fordelagtig ske gennem æstetisk virksomhed, eksempelvis mundtlig fortælling. Bennyé D. Austring bruger ligefrem betegnelsen: *Fortælling hjælper børn på plads i verden*. I artiklen af samme navn forklarer han, at når vi fortæller, giver vi erfaringer og hændelser et ordnet udtryk, som kan forstås af andre. Barnet spejler sig i fortællingen og udvikler dermed sin selvforståelse og identitet og det tilegner sig nogle eksistentielle grundfortællinger, der skaber sammenhængskraft i kulturen og socialiserer individet. Det tilegner sig også hen ad vejen de kulturelle formsprog de bydes,

og det styrker barnets egne udtryksmuligheder og kreativitet, så de netop selv, jf. ovenstående problematik, kan præge verden. Fortællingen er således ikke kun et produkt, men primært en æstetisk proces, hvor barnets udvikling er produktet.

Tidligere skoleleder på Frederiksberg Friskole Ingegerd Auken udtrykker det således: "... målet (med fortælletimerne) er det samme hele skoleforløbet igennem, at få sat historien og sig selv ind i en sammenhæng. "

Denne sammenhæng, eller nationalt sammenhængskraft, var Grundtvig om nogen optaget af. Tidligere kulturminister Marianne Jelved fortæller i Kristeligt Dagblad 16. oktober, at det for hende er et fantastisk vigtigt tema, at tale om Grundtvig som en nationsbygger. Godt nok var han ikke positiv stemt over for demokratiet (hvad Søren Kierkegaard heller ikke var), men det var på den baggrund, at han ikke kunne se for sig, hvordan almuen skulle være i stand til at regere sig selv. Han arbejdede derfor i to spor, et oplysningsspor og et fortællende spor. Det oplysende spor er allerede omtalt indledningsvis, så fokus rettes nu mod det fortællende/narrative.

Det fortællende sprog, beretter Jelved, skaber fælles billeder, som giver os en fælles forståelse for hvad vores samfund er for et samfund. I *Nordens Mythologi* skriver han:

*"Frihed, lad være vort løsen i Nord,
frihed for Loke, såvel som for Thor."*

Betydningen af dette er, at vi skal være et samfund, hvor vi har lige værd som mennesker. Interessant i en moderne tid med ringeagt, både af folk som har en anden trosretninger end den kristne, og af folk som *ikke* bidrager til væksten i konkurrencesamfundet. Grundtvig går videre og fortæller om asernes kamp med den onde Fenrisulv. De beslutter sig for at binde den, men den vil ikke lade sig binde. De bliver ved, og til sidst siger Fenrisulven, at én af dem skal lægge sin højre arm i dens gab. Hvis den blev bundet og ikke kan komme fri, så vil den bide armen af. Det er der som bekendt ingen, der har lyst til at melde sig til, så de ånder alle lettet op, da Tyr siger, at det gør han. Han lægger dermed sin højre arm i Fenrisulvens gab, og da den bliver bundet og ikke kan slippe løs, bider den Tyr's arm af.

Formålet med Grundtvigs billede er, at for at kunne tage et ansvar er man nødt til at have frihed, og man er nødt til at give noget af sig selv for at fællesskabet kan blive enig om det, der er det fælles bedste. Det fælles bedste i den tilspidsede situation er at binde Fenrisulven. Tyr giver noget af sig selv, for at de kan nå frem til det fælles bedste. Jelved påpeger, at det er i virkeligheden et billede på, hvordan vores demokrati bør fungere. Vi har nemlig frihed til at tage ansvar, så når vi vælger at tage ansvar, så må vi også give noget af os selv til det fælles bedste og kan ikke hver især få vores vilje. Og på den måde underbygger hun Grundtvigs egenskab som nationsbygger, hvor han netop skaber et billede og en fælles forståelse for, hvad Danmark skal være, og hvad det vil sige at være fælles i det danske samfund. Dermed går oplysningssporet og fortællesporet hånd i hånd, de to spor som var fundamentet dengang, og som også med fordel kan bruges i nutiden til at genskabe det velfærdssamfund som er under opbrud.

Jelved ser i denne sammenhæng Grundtvig som en fantastisk moderne tænkner og brugbar til at få samfundet tilbage på sporet. Hun hæfter sig ved, at han siger, at det centrale for os som mennesker er, at vi kan indgå i en ægte dialog med hinanden ud fra et fælles ønske om at nå frem til en fælles forståelse af det, man er i dialog omkring. Når man er i den slags dialog, er man i en fælles lære- og erkendelsesproces (jf. starten og Mands Minde foredragene). Det er meget centralt i dagens Danmark, siger hun, hvor vi alle sammen er udsat for det man kan kalde strategisk kommunikation. Det betyder, at afsenderen ønsker en ensidig påvirkning af modtageren og det er ikke en åben dialog, hvor man når frem til en fælles forståelse.

Netop denne strategiske kommunikation, er historiefortællingen et værn i mod. I hvert fald hvis ordet gives til Rune Holm, underviser på Den frie Lærerskole i Ollerup. I artiklen: *Historiefortælling på ny*, påpeger han, at det er vigtigt, at der skabes mulighed for dialog, samtale og ræsonnement, for en fortælling kan udvikles sammen med tilhørerne. Fortælleren kan dog ikke undgå at tage stilling, og den personlige fortolkning er uundgåelig, men bevidst indoktrinering er en usik, mener han. Ligeledes er det ham magtpålgende, at henvise til, at det er fortællingens styrke, der skal give moralen og ikke en løftet pegefinger. Samtidig skal fortællingen sige noget væsentligt om en tid og

dens mennesker, deres tanker, ideer og miljø og samtidig skal den være levende, anskuelig og billedskabende. Den skal sætte fantasien i gang, skabe konkrete rum og levende mennesker. Mennesker som tilhørerne kan identificere sig med, tage til sig eller tage afstand fra, og som de kan relatere til egen situation og bruge i eget liv.

Det udbygger han i en anden artikel: *Historiefortælling før og nu*, hvor han også tegner et historisk rids af fortælletraditionen. Hans synspunkt er nemlig, at historiefortællingen skal binde sammen, altså skabe fællesfølelse og samhørighed. Den skal fortælle hver enkelt, hvem man er og hvor man står i forhold til slægt, venner og resten af samfundet. Den bidrager til opdragelse ved at pege på positive og negative værdier som mod, offervilje, hengivenhed og trofasthed hed eller begærlighed, hidsighed og overdreven selvfølelse. Den skal fortælle om et væld af livsmuligheder, hvoraf nogle står åbne for os endnu, mens andre er fortid. Spørgsmålet er så, om fortællingerne kan omfortolkes til vor egen tid. Det demonstreres således, at tiden ikke står stille og tilhørerne oplever, at de ikke er enestående. Der kan læres af andre, også selv om mennesker og samfund ændrer sig.

Primært er det også, at vi får oplysning om vort nuværende samfund, de ideer der er bygget på, og de mennesker der lever i det.

Historiefortællingen var, ifølge Holm, oprindelig folkets egen formidlingsform. Den både trivedes i høvdingens hal og i familiens eget hus i de mørke vinteraftener. Det var både underholdning, men samtidig også dannelse. Men fra midten af 1600-tallet, hvor en central dansk statsmagt udviklede sig markant, opstår der en offentlig, statslig historieskrivning, som bliver noget nær kanon for hele uddannelsessystemet. Og omkring 1800, i takt med at nationalstaten vinder indpas, intensiveres historieskrivningens opdragende funktion. Efterfølgende sættes lærebogsskrivningen i system og snart herefter bliver danske skolebørn undervist efter ganske få fælles lærebøger. Rune Holm pointerer således, at det har betydet, at historie som skolefag stille og roligt er blevet et element i den statslige prægning af befolkningen.

Men ved fremkomsten af de frie skoler, bliver der tale om et vellykket forsøg på at lade folket få fortælletraditionen tilbage, hvor den hører hjemme. Hensigten var et stykke af vejen den samme som den statslige; at skabe et folk med national bevidsthed. Men i modsætning til statsmagtens diktat, var der her tale om at selve organiseringen kom nedenunder og dermed kunne man vælge sine historiefortællinger selv. Det var magtpåbyggende for at kunne skabe en ny, ægte folkelig bevidsthed om at være dansker. Man ville ligeledes skabe et folk med selvbevidsthed og livsmod og gøre det klart, at vi almindelige danskere er folket, at livet kan være en storslået gave, og at vi har en hel del, der skal gøres. Man ville kort sagt folkeoplyse og livsoplyse.

I forlængelse af dette, er det interessant at se på hvad Anders Kinch-Jensen, formand for DR's Rosenkjærpriskomité og skoleleder, udtaler til Kristeligt Dagblad, den 24. oktober 2015. Efter at han i kronikken har gennemgået Dr's tidligere foredragschef Jens Rosenkjær's virkningshistorie og enorme betydning for det folkelige foredrag, lægger han sig i forlængelse af Rune Holms beskrivelser af de frie skolars idé med fortællingen og binder en samtidig en sløjfe til indledningen med Ejvind Larsens Mands minde og min betagelse af dette.

Kinch-Jensen fremhæver nemlig, at et samfund kun kan fungere og udvikle sig fornuftigt på et oplyst grundlag, og at viden og levende formidling er nødt til at gå hånd i hånd. Hans tese er, at behovet for den mundtlige formidling ikke er blevet mindre her i 2015, men snarere tværtimod. Og så kommer han med en interessant betragtning. For godt nok har den ikke skriftlighedens præcision og tv-mediumets fascination, men til gengæld skaber den mundtlige formidling et naturligt afsæt for forståelse og refleksion.

Han hævder, at hele forståelsesrammen er bygget op omkring en synlig fortæller, der analyserer og fortolker med troværdighed og formidlingskraft. Med logos, etos og patos i en nødvendig og naturlig balance.

Her er der også fælles klangbund mellem ham og Rune Holm, som bebuder, at historiefortællingen går først i stå, når fortælleren mister livsmodet og troen på fremtiden.

Det er min generations pligt, ikke at miste livsmodet, omend det fra tid til anden kan se sort ud. Vi må tage kampen op. Den kamp, som blev anslået af tidligere generationer, og vi må følge de stier, der blev trådt. Vi må så at sige: "træde i ædle fædres spor." Spor som kan synes umulige at udfylde, men vi må gøre det på vores måde, finde en måde, som taler til det moderne menneske.

Paw Møller Pedersen